

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

man måste fråga sig om han, såsom Ellen Key gjorde gällande, lyckades föra Finlands namn utöver landets gränser.» Han hade dock många utländska vänner, såväl i Norden som på andra håll. »En betydelsefull insats gjorde han genom att inskräpa att litteratur och teater, vetenskaplig och kulturpolitisk debatt inte fick vara främmande för det fritt pulserande samhällslivet.»

Ulf Wittrock

TORBJÖRN NILSSON: *Impressionisten Herman Bang. Studier i Herman Bangs författarskap till och med Tine*. Akad. avh. Sthlm 1965.

Litteraturen kring Herman Bang har länge saknat preciseringar av väsentligt slag, särskilt beträffande diktarens konstnärliga teorier och stilpraxis. De som har behandlat dessa frågor har i stor utsträckning utgått från en mer eller mindre hypotetisk impressionistisk stilriktning inom samtidslitteraturen; i detta sammanhang har sedan Bangs litterära verksamhet inskrivits. Den pionjärställning Bang intar i prosans utvecklingshistoria har man så att säga intuitivt godtagit, men för en utförlig beskrivning av hur diktaren nådde fram till den har man skyggat. Materialet har varit mycket stort, spritt på många håll. Ingen har före Torbjörn Nilsson haft den fulla överblicken över det, ingen har således kunnat dra så säkra slutsatser som han. Harry Jacobsens stora fyra-bandsverk som våren 1966 avslutades med *Den tragiske Herman Bang* är koncentrerat på det biografiska. Vad som i detta arbete rör i trängre mening estetiska spörsmål har inte behövt bekymra Nilsson.

Titeln är adekvat. Avhandlingen behandlar alla de tre aspekterna liv, kritik och diktning på ett harmoniskt och logiskt sätt och alltid i nära relation till huvudmålet som är en teckning av impressionisten Herman Bang. Skildringen täcker de tio fruktbaraste åren av diktarens liv; om man bortser från Ludvigsbakke är alla de stora diktverken indragna i framställningen. Det har blivit en stor bok, men samtidigt en komprimerad bok. Bangs tusentals tidningsartiklar är bevakade, en stor del av den danska tidningspressen är genomgången, diktarens många anonyma eller med pseudonymer under-tecknade inlägg är avslöjade. Grunden till en Bang-bibliografi är härmed lagd. Det uppspårade och genomgångna materialet redovisas lakoniskt och utan stora åthävor. En not på tre fyra ord täcker sannolikt ofta över veckors arbete. Denna disciplin har kunnat upprätthållas genom att förf. aldrig förlorat riktpunkten ur sikte. Som sidoresultat av hans arbete har vi emellertid också fått en monografi över 1880-talets Herman Bang som på flera punkter beriktigar och kompletterar Jacobsens undersökning. Avhandlingen är rik på vetenskapliga resultat. Som några av de främsta vill jag nämna:

Förf. har fixerat tidpunkten för Bangs konstnärliga nyorientering till 1885 och kan till och med binda den till novellen *Charlot Dupont*. Övertygande visar han sedan hur diktaren i *Ved Vejen*, *Irene Holm*, *Stuk* och *Tine* fullföljer sitt nya program.

Han har skarpsinnigt undersökt Bangs förhållande till några föregångare, Turgenev, Daudet, Zola, Maupassant, H. C. Andersen, Vilh. Topsøe och Jonas Lie. Undersökningen reducerar på stilistiska kriterier Bangs beroende av dessa.

Han har beskrivit och illustrerat Bangs impressionism; i stället för att söka en gemensam nämnare för detta stilbegrepp härleder han definitionen inifrån Bangs egen praktik. Detta är den enda rimliga och framkomliga vägen. Bang framstår i sin konsekvens och utomordentligt skärpta medvetenhet som den förste (och kanske ende) impressionisten.

I kapitlet om *Stuk* dokumenteras denna tekniks framväxt med inblickar i författarens verkstad; Bang kämpade osedvanligt hårt med denna bok och sände rapporter från landsflykten om arbetets framskridande; genom de alternativa, uteslutningar, omredigeringar och tillägg han här diskuterar får vi i detalj veta vilken illusion han eftersträvade. Nilsson försitter inte möjligheten; genom att så låta teori och praktik stödja varandra bevisar han bindande sin tes om en inifrån erövrad, ny och personlig konstform.

I kapitlet om *Tine* visar Nilsson att impressionismen väl lät sig förena med stark historisk exakthet ända ner i detaljerna. Härvidlag har så gott som alla tidigare kritiker låtit sig vilseledas av en viss skenbar vaghet i framställningen. Men *Tine* är exakt som

en generalstabsrapport. Allt stämmer ända ner i detaljerna, väder och vind från dag till dag, antalet skjutna skott, döda och sårade, den precisa tiden för kanonader, träffningar och stormningar.

I slutkapitlet har Nilsson visat att Herman Bang en tid var den ledande skribenten i Politiken, med en uppsjö av vitala artiklar i dagens frågor — långtifrån bara litterära frågor — en verksamhet som något modifierar den traditionella bilden av Bang som egocentrisk dekadent. Han var naturligtvis detta men hans personlighet hade rum för både medlidandet och den utåtriktade aktivitetens resurser.

Detta viktiga klarläggande leder över till det resultat som kanske är avhandlingens finaste: Nilsson har lyft fram i dagen moralismen och den samhällsreformerande lidelsen bakom Bangs verksamhet, en stark underström, en intressant paradox. Bangs sociala medvetenhet och politiska syn hade apokalyptiska drag, han var inställd på katastrofer, ödeläggelse och han hämtade sina argument ur samma paniska erfarenheter som kom honom att dramatisera sitt eget öde och bygga in det i ett system av myter, — myter som kunde vara lögnaktiga ur den triviala sanningens perspektiv men som inte var helt ogiltiga ur subjektivitetens synvinkel. Hur självupptagenheten disciplinerade sig samtidigt som nederlagsupplevelsen kvarstannade och fördjupades genom inlevelsen i enkla vardagsöden är övertygande skildrat. Det finns således en mycket intim förbindelse mellan Bangs konstnärliga och socialt-etiska strävanden.

Mot dessa avhandlingens huvudresultat tror jag knappast att man kan rikta några tyngre vägande anmärkningar. Nilssons helhetsbild — som kunde varit bättre summerad i den svenska texten — är så väl underbyggd att den utesluter avgörande alternativ. Vad som kan diskuteras är nyanser av det slag som i ett så summariskt sammanhang som detta inte har någon plats. Dokumentationen är förnämlig, den är mer bevingande än själva stilbeskrivningen. Nilsson fullföljer inte alltid sina fynd och reflexioner; karakteristiken av Bangs prosastil kunde ha utförts i en mer syntetisk sammanfattning. Bristen härvidlag sammanhänger med att författarens egna stilistiska redskap inte är riktigt skarpa. Han har en stor tolerans mot sina egna språkvanor och det händer att han inte kan göra sina goda tankar och utmärkta uppslag full rättvisa. Danismerna överflödar. Det behövs i och för sig inte störa intrycket men inte sällan rör sig framställningen i ett språkligt ingenmansland. Meningarna hotar ibland att desintegrera, kontaminationer och slintningar är vanliga. Det är visserligen sällan som skadorna går under huden och träffar vitalare delar av resonemanget men då och då undrar man om tankegången är oriktig eller bara oklart formulerad. Det visar sig nästan alltid att den är riktig, det sker småningom en tillvänjningsprocess, man lär sig Torbjörn Nilssons dialekt. På den dialekten har han skrivit en litteraturvetenskaplig avhandling om vilken man lugnt kan säga att den tillhör de senare årens tyngst vägande.

Knut Ahnlund

WALTER JOHNSON: *Strindberg and the Historical Drama*. University of Washington Press. Seattle 1963.

Om man bortser från den ymnigt flödande litteraturen om Mäster Olof har forskningen haft märkvärdigt lite att säga om Strindbergs historiedramatik. En summarisk genomgång i översiktsverk som Lamms och Olléns, några studier över Shakespeareinflytandet och ett antal relativt obetydliga uppsatser om detaljproblem är i stort sett allt som har kommit på tryck — om man inte vill räkna in en hel del tysk Geisteswissenschaft på 10-talet om »Strindberg als Geschichtsphilosoph». Och det vill man inte gärna.

Det är ju dock inte obetydigheter det är frågan om. Stycken som Folkungasagan, Gustav Vasa och några till hör obetingat till mästerverken och borde kunna locka någon av de tallösa drömspel- och kammarspel-kommentatorerna till åtminstone något litet intermezzo scherzando mellan drabbningarna. Utgångsläget för ett genetiskt studium är faktiskt ovanligt gynnsamt: vi äger en mängd utkast och anteckningar, och vi kan återfinna en stor del av det historiska källmaterialet i Strindbergs efterlämnade bibliotek med hans egna förstrykningar och randkommentarer. Förvånansvärt få forskare har ut-